

A civil társadalom és a társadalomtudományok

Megjegyzések Burawoy közszociológiai programjához

Burawoy kezdeményezése sok más mellett az amerikai szociológia egyik klasszikus formulájához is kapcsolódik. A 'közérdekű' vagy 'köz-' (public) szociológia kapcsán Burawoy C. Wright Millsre utal, aki szerint a szociológia feladata „közügyet (public issues) teremteni a magánproblémákból (private troubles)”. „A baj (trouble) magánügy: az egyén úgy érzi, hogy a neki kedves értékeket valami fenyegeti. ... Az ügy közös dolog (public matter): úgy érezzük, hogy a nekünk fontos értékeket valami fenyegeti” (Mills 1959: 8). Mills meglehetősen vázlatos elképzelésében két olyan dolog van, amit ki kell emelni. Egyrészt úgy véli, hogy a magánbajok igenis összefüggnek közügyekkel, vagyis az egyének sérelmei és szenvedése olyan folyamatokkal, állapotokkal függnek össze, amelyek egyénfeletti, 'társadalmi' szinten értelmezhetők, kollektív cselekvés révén befolyásolhatók. Másfelől egyértelmű, hogy az a szociológia, amely az ilyen értelemben vett közügyekkel foglalkozik, nem lehet értékmentes. Nem állhat meg ott, hogy megállapítja, okságilag hogyan függ az érzékelt magánnyomorúság a 'társadalmi' tényektől, hiszen a közösen vallott értékek felől értelmezi a magánszenvedést.

Mills röpiratszerű tanulmányának megjelenése óta majd' egy fél évszázad telt el. A változások lenyomata ott van Burawoy cikkében is.¹ Amikor arról ír, hogy az igazságosság, egyenlőség és jobb világ utáni vágy, amely generációját a szociológia felé terelte, átalakult tudományos címek hajszolásává, nem a tudományos értelmiség pszichológiája érdekli. Számos, a közszociológia programjával foglalkozó cikke² egyikében részletesebb képet ad az itt közölt írás 1. tézisében jelzett problémáról. A hatvanas, hetvenes évek radikális, kritikai szociológiájának sorsáról van szó – az amerikai 'egyetemi marxizmus' sorsáról. Ez szerinte nem kudarc volt, ellenkezőleg: ez a szociológia meglepően sikeres volt, „állás állás után került a rohamozó erők kezére”: polgárjogot nyert az osztályelemzés, az elidegenedés és a nemi (*gender*) uralmi viszonyok tanulmányozása, a forradalmak és az ideológiák kutatása, Marx a kánon része

1 Többek közt abban, hogy a Mills által megvetett és nevetségessé tett Talcott Parsonst Burawoy mekkora tisztelettel kezeli.

2 Tizenhárom, 2001 és 2005 között megjelent ilyen témájú cikkét találtam meg.

lett (Burawoy 2005a: 316). A szociológia radikálisabb lett, „de a világ reakciósabb... Durván fogalmazva, a piac zsarnoksága és az állami despotizmus elmélyítették az egyenlőtlenséget és lerombolták a szabadságot a nemzetek között és a nemzeteken belül...” (Burawoy 2005a: 318). Burawoy hangjában a szociológia helyzetével kapcsolatban egy csöpp ironia sincs.

A közszociológia programja erre a helyzetre válasz. A társadalomtudósok mégiscsak abból kell kiindulni, hogy mi történik a világban. A jelzett diagnózisból az következik, hogy ez a radikális szociológia elvesztette a kapcsolatot a történésekkel. A közszociológia ezt orvosolná, amikor a civil társadalom felé fordul. A civil társadalom lenne képes arra, hogy a közügyek megoldásához vagy kezeléséhez társadalmi bázisként szolgáljon, másrészt a szociológiai értékelés alapját képezné.

Az a gondolat, hogy a szociológiának a 'társadalomban' érzékelt problémákból kell kiindulnia, ősrégi. Az amerikai szociológia kialakulása idején született dokumentumok mind ezt hangsúlyozták, függetlenül attól, hogy megfogalmazzuk progresszívnek (Albion Small) vagy konzervatívnak (Franklin Giddings) számított. Ha így értelmeznénk, Burawoy javaslata kevés újdonságot tartalmazna. De a *11. tézis*³ ennél tovább megy. A közszociológiának ebben az értelemben nem pusztán az a feladata, hogy a társadalmi problémákat vizsgálja, hanem az, hogy ezeket 'a civil társadalom álláspontjáról' vizsgálja. Kicsit később a fogalmazás még egyértelműbb: „Ebben az értelemben a szociológia kapcsolata a civil társadalommal – vagyis a közszociológia – az emberiség érdekeit képviseli: az állami despotizmus és a piaci zsarnokság kordában tartásának érdekeit.” Máshogy megfogalmazva: a civil társadalom nézőpontja adja meg azokat az értékeket, normatív szempontokat, amelyeket a szociológiának követnie kell. Ez így egy erős, de egyáltalán nem meglepő állítás.

Minden kritikai szociológia – és Burawoy programja félreérthetetlenül kritikai – alapvető problémája, hogy honnan veszi azokat a mércéket, amelyeken a vizsgált folyamatokat méri.⁴ Egyszerű dolga van annak, aki transzcendens erőforrások birtokában levőnek hiszi magát. A kritikai szociológia világi hagyománya ezt az utat elzárja. Úgy hihetnénk, hogy vannak egyetemes értékek, amelyek magától értetődőek, s amelyek szembeállíthatók az 'állami despotizmussal és piaci zsarnoksággal': a szabadság és egyenlőség. Ezt a magától értetődőséget aláassa a két alapérték közti ellentmondás 19. és 20. századi tapasztalata. A kritikai mérce kérdése nem kerülhető meg.

Ebből a szempontból a radikalizálódó szociológia és a reakciósabbá váló világ közti elcsúszás ténye is súlyosabb következményekkel jár, mint első pillanatra látszott. Ez az elcsúszás ugyanis azt sugallja, hogy ennek a szociológiának nincs igazi 'bázisa', az egyetemi üvegház védetségében kialakult és mindenféle *ressentiment*-ből táplálkozó, a 'realitásokkal' nem törődő parazita képződmény, amely veszedelmes tudományos szempontból is (mert aláassa a szociológia nehezen megszerzett tiszteletreméltóságát) és erkölcsi szempontból is (mert hagyja, hogy 'mások dolgozzanak helyette').⁵

A 'bázis' problémájának a megoldására a radikális szociológia legismertebb modellje a marxi: az a feltevés, hogy van egy társadalmi osztály, amelynek érdekei és törekvései egybeesnek a kritikai gondolkodásával, amely 'egyetemes' értékeket képvisel, amely – ahogy Lukács

3 Véletlen, hogy ennek a szakasznak a megjelölése rímel a kritikai társadalomtudomány egyik meghatározó folyóiratának címére (*Thesis Eleven*) – és persze a 11. Feuerbach-tézisre?

4 Ezt hangsúlyozta a vitában Sassen (2005: 401).

5 Ez volt az alaphangja a *Social Forces*-ben megjelent bíráló cikkeknek: Brady 2004; Nielsen 2004; Tittle 2004.

írta – képes a totalitás megragadására.⁶ Ha a világ 'reakciósabbá' vált, akkor egy ilyen 'egyetemes osztály' megtalálása egyre valószínűlenebb. Burawoynál mintha a civil társadalom vállalná át ezt a nehéz szerepet. A már idézett *11. tézis* ezt sugallja: egyrészt azt állítja, hogy a szociológiának nem egyszerűen a civil társadalmat kell tanulmányoznia, hanem a dolgokat a civil társadalom álláspontjáról kell tanulmányoznia, másrészt, mint idéztem, a szociológiát a civil társadalommal való szövetsége képesíti arra, hogy az emberiség érdekeit képviselhesse.

A civil társadalom és ennél fogva a közszociológia igen összetett képződmény. A Burawoy cikkeiben és az általa provokált vita során több közszociológiai kezdeményezés vagy esemény bemutatására is sor került. Az egyik Diane Vaughan esete, aki – mint írja – véletlenül lett közszociológus: még 1996-ban publikált egy igen szakszerű, 'professzionális' technika- és szervezetszociológiai könyvet arról, hogy milyen döntési folyamatok előzték meg az 1986-os Challenger-katasztrófát. Mikor 2003-ban a Columbia úrsikló szerencsétlenül járt, egyszerre keresett 'közszociológus' lett, akit a NASA és a szerencsétlenséget kivizsgáló *Columbia Accident Investigation Board* is megkeresett és bevont a munkájába (Vaughan 2005). Nem világos, hogy miért számít Vaughan esete közszociológiaiainak (public) és nem 'közpolitika-inak' (policy). Az eseményt követő médiafigyelem miatt maga a szociológus is sokkal inkább közszereplő lett, mint közszociológus. Ez bárkivel megtörténhet, ha hasonló témát vizsgál. Ez még semmiféle iránymutatással nem szolgál arra nézve, hogy az ilyenfajta kapcsolódás a szociológia és a 'köz' között miféle Burawoy által elvárt normatív szempontokat nyújthat. Vaughan egészséges szkepticizmussal viszonyult a szervezet hivatalos magyarázataihoz – ezért keresték meg, amikor a szervezet nem működött. Ez a beállítottság az, amit a kritikai közszociológusnak egyáltalán nem tekinthető Merton is elvárt a kutatóktól.

A másik említett közszociológiai program, a William Gamson és Charlotte Ryan által 20 éven át irányított *Media Research and Action Project* (MRAP) civil szervezetek médiaszereplését tanulmányozta, egyben segítséget nyújtott a szervezeteknek ahhoz, hogy a nyilvánosságban megjelenjenek (Burawoy–Gamson et al. 2004). Ez igazi közszociológia volt, hiszen a civil 'szféra' és a felsőoktatás (a Boston College) közti együttműködés volt a lényege. A civil szervezetek egyrészt a kutatás tárgyai voltak, másrészt a kutatás során érdemi segítséget is kaptak. A MRAP elsősorban önkormányzati ügyeket karolt fel, vagyis tág értelemben az emberi szabadság és egyenlőség szempontjából releváns ügyeket, szemben 'az állami despotizmussal és a piac zsarnokságával'.

A közszociológia példaként hivatkozik Burawoy például Bellah és munkatársai híres kutatására (Bellah–Madsen et al. 1985), amely annyiban különbözik az előzőtől, hogy a kutatókat egy erőteljes és a vizsgált személyekben nem feltétlenül meglévő vagy tudatosuló értékrend vezérelte – vagyis inkább a szó klasszikus értelmében vett kritikai szociológiáról van szó.

A Burawoy által bizonyos fokig példaértékűnek tekintett, a vitában csak említett szovjet/orosz peresztrojka-szociológia, illetve a dél-afrikai apartheidellenes szociológia lényeges pontban különbözik az előzőektől (Burawoy 2004). Az apartheidellenes szociológia egy olyan mozgalomhoz kapcsolódott, amely általánosítható, egyetemes értéket képviselt, ahol tehát a konkrét társadalmi törekvés egybeesett a szabadság általános érdekével (a régi kritikai elmélet nyelvén szólva). Ez az eset a klasszikus marxi–lukácsi modellhez hasonlít, ahol van egy egyetemes szubjektum, amely a felszabadulás általános érdekét képviseli, s amely ezért az elmélet számára is normatív bázist teremt. Mint Burawoy írja, az apartheidellenes

6 Ezt nevezi Calhoun (2006: 89) „álláspont-episztemológiának”.

szociológia is és a peresztrojkaszociológia is elsorvadt a képviselt ügy győzelme után, többek közt azért, mert az ügy, amely az egyetemes emancipáció részének tűnt, szokványos érdekharcokban töredezett el (és képviselői sokszor a 'piac zsarnoksága' szolgálatába szegődtek). Nem ez lett-e a sorsa Marx proletariátusának is?

A tulajdonképpeni civil világ igen sokféle, nemcsak szervezeti szempontból, hanem értékek tekintetében is. Ha egy civil szervezet a lerobbant vasúti megálló környékét igyekszik rendbe tenni, akkor ez fenntartás nélkül támogatható, ugyanakkor a Burawoy által említett problémák szempontjából nagyjából érdektelen. De mi a helyzet a fundamentalista vallási kezdeményezésekkel? Mi a helyzet azokkal a civil törekvésekkel, amelyek az etnikai csoportok közti elválasztást és megkülönböztetést szorgalmazzák? A roma és nem roma gyerekek elkülönítését sikeresen megvalósító jászladányi Zana Sándor Imre Alapítvány igazi civil szervezet! Mi a helyzet, ha vallási alapú civil szervezeteknek félkatonai alakulatai vannak, amelyek segítségével magánháborút viselnek? Sokáig lehetne folytatni.

Ezekre tulajdonképpen felesleges Burawoyt figyelmeztetni. Ő maga írja: „A civil társadalom éppúgy lehet a tekintélyelvű vagy fasiszta rezsimek eszköze, mint ahogy védelmezheti az emberiséget a diktatúrák ellenében ... a civil társadalom minden kapitalista állam együttműködő nyúlványa, ezer szálon kapcsolódik hozzá ... az államok maguk segítik elő a civil társadalmat, hogy a társadalmi kötelezettségek túlterhelt viselőjévé tegyék ... Végül, a civil társadalom maga is lehet az elnyomás forrása ...” (Burawoy 2005a: 324). Mi a helyzet akkor a civil társadalom álláspontjával? Lehet-e bármiféle értékelő szociológia normatív bázisa?

Burawoy azt mondja, hogy – a civil társadalom kétarcúságát figyelembe véve – ki kell alakítanunk a progresszív beavatkozás intézményi és normatív feltételeit (Burawoy 2005a: 324). Ezzel visszakerültünk a kiindulópontonra. A civil társadalomhoz kapcsolódó közsociológia első megközelítésben arra a helyzetre kínált megoldást, amelyben a kritikai társadalomtudományi gondolkodás az egyre reakciósabb társadalmi környezettel került szembe. (Legyünk pontosak: nem a társadalom lett reakciós, hanem a demokratikus egyenlőségelvet tagadó piaci erők, a kapitalista gazdaságnak a jóléti állami kompromisszum felmondására törekvő intézményei erősödtek meg.) Kiderül, hogy normatív támaszt a szociológia a civil társadalomban nem találhat. Akkor hol kereshetjük azt?

A 'négy szociológia' közül Burawoy elég kevés figyelmet szentel a kritikai szociológiának. Ez érthető: a radikalizálódó társadalomtudomány és a 'reakciós' világ közti eltolódásnak elsősorban ez a kritikai társadalomtudomány, benne az 'egyetemi marxizmus' esett áldozatul. Pedig a civil világ kétarcúsága azt mutatja, hogy a társadalomtudomány újjaalakítása nem oldható meg a normatív problémák alapos elméleti végiggondolása nélkül: ez a kritikai szociológia feladata. E kritikai szociológia sokat bírált és vitathatatlanul ellentmondásokba is bonyolódó vezéralakja ma mégiscsak Habermas. Elvontsága, európai jellegű filozofikus-sága vélhetően sokakat idegesít, akik működőképes és a dolgokhoz közelítő társadalomtudományt kívánnak. A közsociológia vitája számomra mégis azt mutatta, hogy a normatív alapokkal kapcsolatos fejtegetései máig érvényesek maradtak.⁷

A közsociológia nem pusztán az egyetemen kívüli civil társadalomhoz fordulhat. Burawoy szerint a szociológia legelső és legfontosabb közönsége: a diákság. Ebben az értelemben minden szociológus közsociológus is, s ebből kötelezettségei is adódnak – egyben ez szélesebb körű hatásra is módot ad (Burawoy 2005b). A felvilágosodásra vágyó ifjúság érték-

7 Habermas nézeteinek 1981-ig tartó fejlődését lásd Némedi 2000a.

szempontból kevésbé ambivalens, a szabadság- és egyenlőségellenes törekvéseknek kevésbé kitett közönséget jelenthet. Egy európai és különösen magyar szociológus azt mondhatná, hogy elég szűk körű az a hatás, amely ettől várható. Burawoy azonban Amerikában gondolkodik, ahol a szociológia és a társadalomtudomány nem az erősen szakosodott képzés szegletébe szorított tantárgy. (Magyarországon a szociológia különösen elszigetelt, a szorosan vett szakos képzésen alig túljutó diszciplína.) Amerikában az *undergraduate* képzésben valóban sokakhoz szólhat a közszociológia tanára. Ez a szociológia igen erős intézményesültségéből következik. Ez az európai szemszögből nézve igen erős professzionalizáltság más vonatkozásokban is alakítja Burawoy felfogását, s ezekre is ki kell térni.

Többször és keresetlen őszinteséggel bírálja Wallerstein és az általa vezetett Gulbenkian-bizottság elképzelését a (társadalom)tudományok diszciplináris tagolódásának átrendeződéséről⁸ (Burawoy 2005b; Burawoy 2005c). Jelen esetben engem nem az értékszempontok tekintetében egymáshoz igen közelálló Wallerstein és Burawoy vitája érdekel, hanem az, amit ez a vita Burawoy tudományfelfogásáról megmutat – s ami így megmutatkozik, annak igen-csak sok köze van a közszociológia programjához.

A közszociológia programja a szociológia belső tagolódásának a felvázolásával kapcsolódik össze, a professzionális, kritikai, közpolitikai és közszociológia megkülönböztetésével és együttműködésük szükségességével. Az előzőek alapján egyértelmű például, hogy a professzionális és közszociológiai mozzanatokot ötvöző kritikai szociológia nélkül komoly társadalomtudomány nehezen képzelhető el (a példa itt persze Habermas). Vaughan röviden vázolt kutatása a közpolitikai és közszociológiai elemek összeszővődésére utal. Burawoy kezdeményezése azt szeretné meggátolni, hogy a szociológia a professzionális és közpolitikai elemekre zsugorodjon, azaz az értékmentes szakmai kutatásra és a megrendelőket kiszolgáló alkalmazott vizsgálatokra. Egy ilyen irányú változás egyébként lehetséges is és sokak szerint kívánatos is. Mindaz, amiről itt szó van, a szociológia mint körülhatárolt diszciplína *belső* tagolódásával és az egyes elemei közti erőviszonyokkal kapcsolatos.

Burawoy cikkeiben és az azokat követő vitában azonban nem esik szó egy olyan változásról, amely maguknak a diszciplínáknak a kereteit érinti. Egyre erősebb a törekvés a transzdiszciplináris, az alkalmazási kontextusra érzékeny, Burawoy terminológiájával élve 'közpolitikai' (policy) kutatások iránt, amelyek képesek elszakadni a szaktudományos, professzionális jelentőség szempontoktól. Egy befolyásos irányzat szerint a tudomány alakváltozásáról van szó: a 19. századi eredetű, alapvetően diszciplinárisan tagozódó és autonómiáját erre a diszciplinaritásra alapozó egyetemi tudomány helyébe egy felhasználásorientált tudomány lép. (Wallerstein gondolatai akörül forogtak, hogy miként változik meg ebben a helyzetben a hagyományos társadalomtudományok egymás közötti viszonya és státusa.) Projekt tudományról is lehet beszélni: a terminus azt hivatott kifejezni, hogy míg a klasszikus modern tudományosságban a diszciplinárisan generált problémák vezették a kutatást, addig egyre inkább külső, a felhasználók által generált és nem a diszciplináris szempontokra figyelő programok kerülnek az előtérbe. Együtt jár ez azzal, hogy a felhasználó is egyre inkább belép a folyamatba, vagyis abban, amit még mindig kutatásnak nevezünk, aktív szereplőként megjelennek olyanok is, akik a hagyományos típusú tudományosságban csak az eredmények hálás fogadóiaként játszottak szerepet. Másként megfogalmazva: ebben az új típusú tudományosságban a tudomány hagyományosan fontosnak tartott autonómiája kétségesnek és idejétműltnek

8 Ezekről lásd Némedi 2000b.

túnik (Gibbons–Limoges et al. 1994; Nowotny–Scott et al. 2004). Burawoy civil társadalma is felléphet a felhasználó újfajta szerepében (ez történt például a MARP esetében): ez erősen viszonylagossá teszi a közpolitikai szociológia és a közszociológia különbségét (hiszen a köz 'minősége' döntene a tekintetben, hogy miről van szó).⁹

Nem kell azt gondolnunk, hogy a tudomány alakváltozása egyértelműen 'jó' irányba tart, s azt, hogy ami új, az értékszempontból is feltétlenül jó. Az újfajta tudományosságról szóló diskurzusban gyakoriak azok a panelek, gondolati konstrukciók, amelyek Burawoy szavával szólva a 'piac zsarnoksága' teljessé tételének szándékáról árulkodnak. Itt és egyébként sincs módomban arra, hogy részletesen szóljak a jóléti állam lebontása neoliberais programja és a tudomány alakváltozása közti összefüggésről – pedig ez az összefüggés érzékelhető. A diszciplináris tudományosság Európában az állam, Amerikában a gazdaságilag és a gazdaságtól nagymértékben független egyetemek védelmében nőtt nagyra. Ahogy Európában az állami védelem zsugorodik és ezzel együtt a tudományos eredmények közvetlen hasznosíthatósága nő, ez a védelem is gyengül. Ha tudomány maga is elismeri, hogy alkalmazható tudást kell termelnie, akkor kézenfekvő, hogy ezt kéri rajta számon – durván és a tudományosság nem ismeretében is.

A tudományosság hátterét a modern korszakban az egyetemek képezték. Az egyetemi rendszer magva a 19–20. században a professzionális, nem diszciplináris képzésekről áthelyeződött azokra a képzésekre, amelyek egy-egy diszciplína köré épültek. Ez a változás tette lehetővé a szociológia létezését. Burawoy 'négy szociológiája' hátterét ez az egyetemi tudományosság képezi. Az utóbbi harminc évben – és ahogy az idő halad, egyre inkább – a súlypont a felsőoktatásban megint visszakerül a tudományos képzésről a professzionálisra, természetesen nem a régi professziókra, hanem az új, alkalmazásorientált szak- (vocational) képzésekre. Ez érinti a diszciplínák belső tagolódását is. Pontosabban: újra erősödnek azok a képzési területek, amelyek egyszerre közpolitikai (policy) orientációjú és nem diszciplináris tudásra támaszkodnak. A közszociológia lehetőségeit és formáját mindez messzemenően befolyásolja.

Úgy tűnik, mintha ezeket a változásokat az erős amerikai diszciplináris tagozódáshoz szokott (és az ASA elnökeként fellépő) Burawoy nem érzékelné, Wallerstein pedig érzékelt. Persze, Burawoy is tud erről sok mindent. Ő is beszél 'diszciplínaközi kölcsönzésről', ő is látja, hogy a szociológia mindegyik 'része' a maga sajátos módján kapcsolódik a külvilághoz (és ezek közül a kölcsönös cserék közül a civil társadalom-közszociológia cserét tartja a legfontosabbnak). Ő is látja, hogy az egyes szociológiai tevékenységformák a maguk sajátos módján már régen negligálják a szociológia mint diszciplína határait. Mindenki tudja, hogy a jelentős (a 'professzionális' szegmensbe tartozó) szociológiai elméletek egy része már régen nem tekinthető tisztán szociológiaiainak (legyen szó a racionális döntésemletről, a funkcionalizmusról vagy a tudománykutatásról). Mégis 'pozitivistá illúzió' nevezi Burawoy Wallerstein javaslatait.

⁹ Vaughan esete nagyon jó példa a jelzett folyamatokra. Egyrészt mutatja a különböző típusú tudások összeszővődését. A problémát (miért következett be a Columbia katasztrófája?) nem lehet a mérnöki tudás keretei között megoldani. Ott kell lennie a szervezetszociológusnak is (és feltehetően még sok más tudásnak is). A probléma maga nyilvánvalóan nem 'tisztán' tudományos. A szereplők nagyon sokfélék: a NASA mérnökei és szervezete, a független, politikai felhatalmazással is rendelkező bizottság, a média, a független tudós (akinek a függetlenségét korábbi publikációja, tehát egy klasszikus tudományos intézmény biztosítja). A folyamatba belépő társadalomtudományi tudás és szereplő csak akcidentálisan, véletlenszerű személyi okok miatt 'kritikai'.

Pedig Burawoy magyar- és oroszországi tapasztalatai birtokában mindenki másnál jobban tudja, hogyan szövődnek egybe a gazdasági, politikai és társadalmi történések, mennyire tehetetlen ezekkel szemben egy szűken diszciplináris szaktudomány. Egy igazi kritikai közszociológia nem maradhat csak szociológia. Annak a változásnak, amely a tudomány de-diszciplinárizálódásával elindult, az egyik jótékony hatása lehet, hogy oldódhat e társadalomtudományok egymással szembeni zártága. A szociológiai hagyományban mindig élt az a sejtés, hogy a gazdaságtan, politikatudomány és szociológia egymással szembeni elméleti és módszertani zártága, az állam, gazdaság és civil társadalom közti ideológiai megkülönböztetés (Calhoun 2006: 89) korlátozza a megismerési lehetőségeket. Ha az alkalmazásorientált nem egyetemi kutatásban vagy társadalomvizsgálatban (hiszen nem a klasszikus értelemben vett tudományról van szó) már ma sem tartható ez az erős különbségtétel, ez előbb-utóbb a tulajdonképpeni tudományban és oktatásban sem lesz másképp. A kérdés az oktatás tekintetében az, hogy a meglévő tudás alkalmazásorientált rekombinációjára támaszkodó tréning kerül az előtérbe (ahogy ez a társadalomtudományi képzési területeken megfigyelhető), vagy az új értelemben vett kritikai tudományosság is szerepet kap. Vajon a társadalomtudományokban a közpolitikai (policy) típusú kutató-alkalmazó-értelmező tevékenység veszi-e át a vezető/domináns szerepet, integrálva a diszciplináktól örökölt gazdasági, politikai, szociológiai tudást, vagyis Burawoy szavaival megszilárdul a professzionális és közpolitikai szociológia uralkodó koalíciója, vagy pedig újjászerveződik egy kritikai tudás a gazdaságtan és a szociológia újbóli találkozására alapján. Szerintem Wallerstein is ebben gondolkodott. Burawoy kezdeményezése is ezt a régi szándékot akarja feléleszteni, de a szűk értelemben vett civil társadalom önmagában ezt a programot nem képes hordozni.

Hivatkozott irodalom

- Bellah, Robert–Madsen, Richard– Sullivan, William M. et al. (1985): *Habits of the Heart: Individualism and Commitment in American Life*. Berkeley: University of California Press.
- Brady, David (2004): Why Public Sociology May Fail. In *Social Forces* 82(4).
- Burawoy, Michael (2004): Public sociology: South African dilemmas in a global context. In *Society in Transition* 35(1): 11–26.
- Burawoy, Michael (2005a): The Critical Turn to Public Sociology. In *Critical Sociology* 31(3): 313–326.
- Burawoy, Michael (2005b): Provincializing the social sciences. In *The Politics of Method in the Human Sciences. Positivism and its Epistemological Others*. George Steinmetz (szerk.). Durham: Duke University Press, 508–525.
- Burawoy, Michael (2005c): Rejoinder: Toward a Critical Public Sociology. In *Critical Sociology* 31(3): 379–390.
- Burawoy, Michael– Gamson, William– Ryan, Charlotte et al. (2004): Public Sociologies: A Symposium from Boston College. In *Social Problems* 51(1): 103–130.
- Calhoun, Craig (2006): A közszociológia ígérete. In *Replika* 54–55: 83–90.
- Gibbons, Michael–Limoges, Camille–Nowotny, Helga et al. (1994): *The new production of knowledge: The dynamics of science and research in contemporary societies*. London: Sage.
- Mills, C. Wright (1959): *The Sociological Imagination*. New York: Oxford University Press.
- Némédi Dénes ([1988] 2000a): A kritikai elmélet normatív bázisának problémája Habermasnál. In uő. *Társadalomelmélet – elmélettörténet*. Budapest: Új Mandátum, 171–208.

Korall 26. – 2006. november

társadalomtörténeti folyóirat

UTAZÓK ÉS UTAZÁSOK

- Peter Burke: *Útmutatás az utazástörténet számára*
- Michael Harbsmeier: *Az útleírások mint a mentalitástörténet forrásai. Gondolatok a kora újkori német útleírások történeti-antropológiai elemzése kapcsán*
- Gelléri Gábor: *Az Amazonastól az amazonokig. Egy „tökéletes utazás” visszhangjai*
- Kármán Gábor: *Identitás és határok. 17. századi magyar utazók nyugaton és keleten*
- Kulcsár Krisztina: *A politikai és társadalmi elit utazásai. 18. századi utazások vizsgálatáról németországi kutatások kapcsán*
- Irina V. Popova-Nowak: *A nemzet felfedezésének Odüsszeiája. Magyarok Magyarországon és külföldön, 1750–1850*
- Vári András: *Fenyegetések földje. Amerika a 19. század második felében – magyar szemmel*
- Jusztin Márta: *„Utazgassunk hazánk földjén!” A belföldi turizmus problémái a két világháború között Magyarországon*

KÖRKÉP

- Pakot Levente: *VI. Európai Társadalomtudományos Történelem Konferencia*

FOLYÓIRATSZEMLE

- Goda Károly: *Középkortörténet és Urban History*

KÖNYVEK

- Kiss Gergely: *Archontológia, prozopográfia, társadalomtörténet. Fedeles Tamás: A pécsi székeskáptalan személyi összetétele a késő középkorban*
- Horváth Gergely Krisztián: *Köblös József (szerk.): A pápai református kollégium diákjai. 1585–1861*
- Bak Borbála: *Kulcsár Krisztina: II. József utazásai Magyarországon, Erdélyben, Szlavóniában és a Temesi Bánságban 1768–1773.*
- Bódy Zsombor: *Mátay Mónika: Törvényszéki játszmák. Válás Debrecenben 1793–1848.*
- Bognár Bulcsu: *Max Weber Magyarországon. A weberi életmű értelmezései a honi társadalomtudományban*